

NANORTALIK OG OMEGN VED ÅRHUNDREDESKIFTET

Af G. N. Bugge

På en af mine rejser i Grønland genså jeg efter henvend 60 års forløb *Nanortalik*, det sted hvor jeg havde tilbragt nogle af mine bedste drengeår.

Det var naturligvis en stor oplevelse. Fortiden blev pludselig lyslevende. De mange minder og indtryk, der næsten var glemt, blev genopfriskede og suppleret med, hvad mine forældre havde fortalt mundtligt og skrevet i mange og lange breve til slægtninge i Danmark. Jeg fik talt med enkelte i Nanortalik, der endnu kunne huske mine forældre og mig. De gamle bygninger stod der stadig. Ja, det var en stor oplevelse!

Hertil kom, at jeg havde medbragt en lille tilsyneladende uanseelig billedbog, som gedehyrden *Isak* ved Igdlorpait i 1899 havde fyldt med de dejligste farvelagte tegninger. Denne billedbog viste jeg frem ikke alene i Nanortalik, men mange andre steder både på Vestkysten og også på Østkysten. Og alle ikke mindst grønlænderne var meget interesserede i at se de morsomme tegninger med den rammende tekst og at høre lidt om, hvordan livet nu formede sig i distriktet – dengang, da forholdene endnu var særlig prægede af de mange tilflyttere fra Østkysten.

Disse oplevelser og indtryk har jeg nu forsøgt at nedfælde på denne måde.*

For en ordens skyld må jeg dog først ganske kort fortælle lidt om, hvordan mine forældre kom til Grønland.

I 1885 kom min far – *K. O. Bugge* – til Julianehåb som volontær under Den kongelige grønlandske Handel. Kort før han skulle sejle med sejlskibet *Nordlyset* fra København, var han oppe på Handelens kontor, hvor daværende direktør *Hørring* og kontorchef *Stephensen* gav ham gode råd om, hvordan han skulle udruste sig til den forestående rejse og ophold i Grønland. Han behøvede ikke at tage møbler med, han burde derimod blot sørge for at købe sig noget godt værktøj, så ville han selv på stedet kunne fremstille det, han havde brug for. Han købte for 20 kr. værktøj.

Min mor – *Hedevig Clausen* – kom til Grønland i 1888 som 15-årig for at bo hos sin søster fru *Emilie Lützen*, der var gift med missionær *Edvard Lützen* i Juliane-

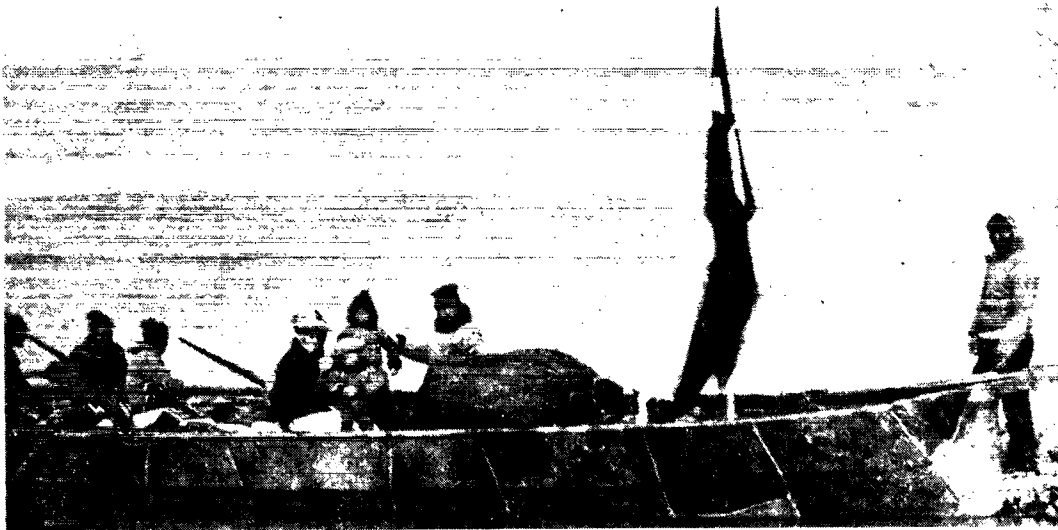
* Denne artikel er baseret på et foredrag, jeg holdt i Det grønlandske Selskab den 14. april 1966, hvor samtidig *Isaks* akvareller blev vist som farvelysbilleder. Isåp ássilialia, *Isaks* billedbog ved G. N. Bugge, er nu udgivet ved et samarbejde mellem Det grønlandske Landsbibliotek og Stadsbiblioteket i Lyngby.

håb. Under min mors rejse til Grønland med briggen *Tjalfe* – rejsen varede et hundrede dage – delte hun kahyt med en ung tysk pige, der skulle giftes med den tyske herrnhuter-missionær ved Igdlorpait *Albert Schärf*, som hun aldrig havde set før. De sidste dage før hun kom til Julianehåb, var den unge pige noget beklemmt; det var selvfølgelig ikke let for hende, da hun ved landgangen traf sin tilkommende mand, som hun først mødte nu. Men de blev gift, og ægteskabet blev faktisk lykkeligt. Et par år efter, i 1890, blev min mor gift med min far. Missionær Schärf og hans kone blev mine forældres bedste venner, ligesom de satte stor pris på de andre tyske missionærer i distriktet.

Mine forældre blev i Julianehåb til 1895, bortset fra 2 års ophold i Frederikshåb, hvor jeg blev født i 1892. Nogle måneder før de skulle forlade Julianehåb, havde de en oplevelse, som også fik konsekvenser for deres senere ophold ved Nanortalik. Den 12. april 1895 forliste skruebarkskibet *Hvidbjørnen* ved Nunarssuit; dog blev alle reddede ved at springe i land. Skibets besætning tog hjem over Ivigtut, medens de to passagerer – volontær *Hastrup* og frk. *Fogdal* – rejste med konebåd til Qagssimiut, hvorfra de blev hentet af min far til Julianehåb, hvor han var assistent. Frk. Fogdal fortsatte imidlertid til Lichtenau, hvor hun skulle giftes med missionær *Hinz*, som hun aldrig før havde mødt.

I juli samme år blev min far forflyttet til Nanortalik, for der at afløse bestyrer *Ringsted*. På denne rejse kom vi efter et kort ophold ved Lichtenau til Igdlorpait missionsstation, hvor min mor blev tilbage for at besøge familien Schärf sammen med min søster *Sigrid* og mig, medens min far fortsatte til Nanortalik. Da min mor så efter et par dages forløb rejste videre med os, skete det, at vi ud for Sermersôk kom for nær ved en isskodse, hvis isfod skar en lang flænge i bunden af konebåden. Man søgte forgæves at stoppe hullet til med et stort stykke spæk, men vandet fossede ind, så vi alle hurtigst muligt måtte op på isskodsens. Det var en fortvivlet situation, isflagen kunne, hvad øjeblik det skulle være, finde på at dreje rundt i vandet. Båd-styreren satte hovedet i angmagsætposen og græd. Men heldigvis var kajakmanden, som altid fulgte med, roet til Nanortalik, hvorfra min far kom til undsætning med en båd. Men det var drøje timer, som vi aldrig glemte.

Samme efterår skete det, at barken *Ceres* en nat kæntrede i Julianehåbs havn. Til Nanortalik var der kommet bud om, at *Ceres* var kommet til landet og lå ved Qagssimiut, og af glæde herover blev der danset i bødkerværkstedet, for så kom jo de længe ventede varer til Nanortalik. – Men den næste morgen kom der ilbud fra Julianehåb om, at skibet var kæntret i havnen. Min far tog med det samme til Julianehåb for at prøve på at sikre stedet varer. Da skibets luger ikke havde været lukket om natten, var lasten blevet fyldt med vand, så en stor del af varerne var blevet helt ødelagte. Lasten med forsyninger til distriktet fra to skibe var således

*Familien Bugge rejser i konebåd fra Lichtenau til Nanortalik.
Læg mærke til den store skindpose med sengetøj. 17. juli 1895.*

Foto: Hinz.

delvis gået tabt, så der ved Nanortalik blev stor mangel på mange ting, bl. a. tændstikker, der medførte, at lamperne om vinteren måtte holdes tændte natten over.

Samme vinter blev min bror *Age* født i februar 1896. Et halvt års tid senere flyttede vi atter til Julianehåb, efter at bestyrer *J. Frandsen* havde afløst min far ved Nanortalik. Kolonibestyrer *C. Ringsted*, som havde været konstitueret bestyrer ved Julianehåb, rejste om efteråret tilbage til Danmark med dampskibet *Castor*, et ældre fartøj købt som erstatning for Hvidbjørnen. *Castor* nåede aldrig hjem. Det forliste med mand og mus og blev sidst set ud for Nanortalik i oktober 1896. I mange år efter talte man om årene 95 og 96 med de mange skibsforlis.

Efter 12 års uafbrudt ophold i Grønland tog min far i 1897 på permission i Danmark. Rejsen foregik fra Julianehåb med sejlskibet *Tordenskjold*. Den 1. august 1898 rejste vi tilbage til Grønland med dampskibet *Fox* til Ivigtut. En uges tid efter afrejsen blev vi tre børn syge. Mor troede, at det var kighoste, men kaptajnen havde en anden mening og fortsatte. Heller ikke lægen (*Bentzen*) ved Ivigtut, hvortil vi ankom den 18. august 1898, mente, at det var kighoste. Efter at man ved Ivigtut havde sørget for, at vi alle blev befordrede med en dampbåd til Kipisako ca. 40 km syd for Ivigtut, hvor vi overnattede i telt, rejste vi med konebåd hele den næste dag og kom om aftenen til Qagssimiut. Derfra rejste vi videre den næste morgen til Julianehåb, hvortil vi ankom den 1. september kl. 12 om natten. Rejsen fra Ivigtut havde *kun* varet tre døgn.

I Julianehåb konstaterede dr. *Meldorf*, at vi havde kighoste; vi blev isolerede, men det var for sent, sygdommen bredte sig over distriktet, og 30 mennesker døde af syg-

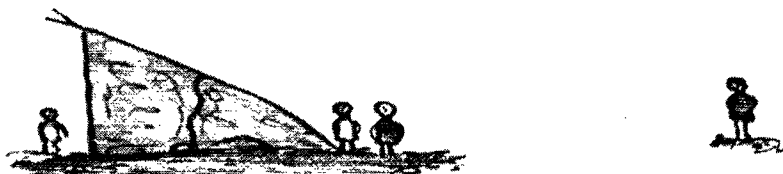
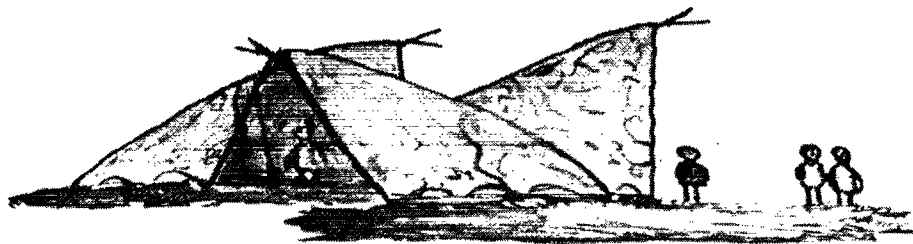
dommen. Vi blev senere klar over, at vi var blevet smittede i en sporvogn dagen før vor afrejse fra København, da vi skulle til lægeundersøgelse.

I 1899 kom vi atter til *Nanortalik* og blev her til 1903. Et par antydninger af stedets historie bør måske lige gives. Hans Egede nåede på sin store rejse syd på lige akkurat til *Nanortalik*, men besætningen vægrede sig ved at fortsætte. Efter at *Julianehåb* var blevet grundlagt i 1773, tog det alligevel 24 år, før det første egentlige handelsanlæg blev placeret her. I 1797 blev *Julianehåbs* første købmandsbolig flyttet til stedet ved *Sigssarigsoq* (gl. *Nanortalik*) på den anden side af en lille bugt. Senere blev bygningerne herfra i 1830 flyttet til deres nuværende beliggenhed, som grønlænderne indtil den seneste tid har kaldt *Ilrvileq*.

Handelens bygninger ved *Nanortalik* var en samling huse med en lille havn, hvorfra der blev togtet med varer til og fra *Julianehåb* og igen hentet og fordelt til de små udsteder i syddistriktet. Den lille handelsplads var, hvad man op til vore dage kaldte et *anlæg*, en mellemting imellem et udsted og en koloni. Det var som regel den ældste assistent, der blev ansat her som bestyrer. Denne samling huse var i øvrigt anlagt efter en fortrinlig og hensigtsmæssig plan nøje afpasset til formålet og står endnu den dag i dag som et synligt minde om kolonitiden ved forrige århundredes midte, den ældste bygning stammer endda fra Frederik den 6.s tid. Der er en egen fasthed over planen. Lige ned til havnen lå et indhandlingshus for spæk og skind, få skridt derfra spækhus, trankogeri, proviantbod med butik, og umiddelbart i nærheden heraf lå den lille bestyrerbolig bygget af stokyværk i 1836. Bagved bestyrerboligen var der en større plads omringet af mandskabshus, bageri og modsat gedestald og bødkerværksted.

Lidt tilbage for anlægget lå stedets kapel, der også tjente som skole. Kapellet blev 1916 afløst af den smukke kirke, der fik en glimrende placering og kunne ses langvejs fra som *Nanortaliks* vartegn. Derimod fik den ny bestyrerbolig, der blev bygget i 1904, ikke en tilsvarende god placering. Den kom til at ligge alt for nær ved de karakteristiske gamle bygninger og trykker derfor disse. Rundt omkring denne samling af gamle bygninger lå grønlændernes huse spredt, endnu var der den gang også bebyggelse ved *Sigssarigsoq* (☉: Den skønne strandbred).

Bortset fra de fastlønnedes huse var de alle mer eller mindre bygget som tørvehytter, som blev beboet af fangerne. Når man kom hen i maj, flyttede de ud til yderøerne, hvor det store klapmydsetræk lokkede. *Nanortalik* blev i disse måneder nærmest mennesketomt. Fangerne fjernede taget af deres hytter, så blev hovedrengøringen klarlet let og rationelt ved sol og regn. Og når de så hen på sommeren vendte tilbage og havde tilbragt nogle herlige måneder i deres solide skindtelte på øerne, og der havde fået masser af kød og spæk – og sundhed, kunne man se dette på børnene, der struttede af velvære. Nu må dette ikke tages som en romantisk beskrivelse af for-

Isaks halvårlige tupperst.

*Typiske skindtelte ved Igdlorpaik efter en af Isaks tegninger 1899.
(Fra Isaks Billedbog).*

holdene, thi mange steder, hvor fangsten svigtede – særligt ved de små pladser – skete det ofte, at befolkningen kom ud for den bitterligste nød, sult og elendighed.

Men som sagt kan jeg særlig huske de fyldte konebåde med spæk. Dette gav selvfølgelig også penge, men så sent som i 1919 blev der alene til erhververne – ikke fastlønnede – udhandlet for årlig ca. 24.000 kr., svarende til 120 kr. pr. familie. Af de 24.000 kr. gik ca. 7.000 kr. til kaffe, tobak og sukker, medens resten gik til ammunition, tøj, husgeråd og andet. Det var endnu på dette tidspunkt en udpræget naturaløkonomi, og ca. 20 år tidligere har dette været endnu mere udpræget. De levede deres liv som på Rinks tid, og mange endda som på Hans Egedes. Det var derfor ikke så vanskeligt for de mange tilflyttere, der kom fra Østkysten, at tilpasse sig det ny samfund.

Navnet Nanortalik – bjørnestedet – som allerede nordboerne havde kaldt øen, passede dengang som idag. Det var for mig en uforglemmelig oplevelse engang at overvære hele stedets jagt på tre bjørne. Alle kajaker var på vandet, og den øvrige del af befolkningen stod ved stranden for at overvåge skuespillet – flere af mændene

med deres geværer parat for det tilfælde, at bjørnene skulle gå i land. De tre bjørne – mor med to unger – blev alle skudt.

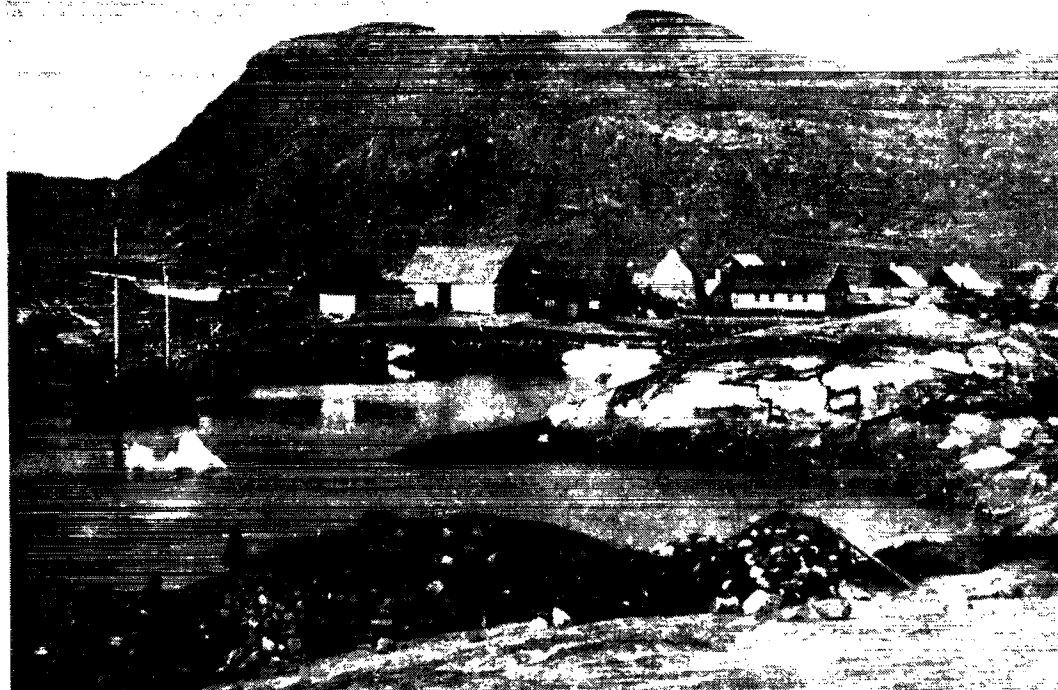
En anden gang så jeg en morgen i tåget vejr en stor isbjørn, der nogle få meter fra stranden stod på en isskods med sine karakteristiske ludende bevægelser.

Også ved den ganske lille boplads Sigssarigsoq kom der ofte bjørne. Efter hvad der fortaltes, var der her engang sket en meget tragisk ulykke. En dag, da alle mændene var taget på fangst, var et lille barn, der legede ved strandkanten, blevet grebet af en isbjørn, som så svømmede ud med det til en isskodse. Der blev gjort anskrig, men da der kun var kvinder tilbage, stod de ganske magtesløse. De prøvede med sten at ramme bjørnen. Men det var fuldstændig forgæves. Rovdyret gav sig god tid til at behandle sit bytte, som om det var en lille sæl, den havde fanget.

Det var også spændende at se grønlanderne efter sælfangst komme slæbende med de lange spæksider en i hver hånd op til indhandlingshuset, hvorfra spækket først kom i spækhuset for senere at ende i trankogeriet med dets særegne lugt for endelig som tran at blive fyldt på tønder, som bødkeren samlede. En ikke uvigtig opgave.

Som omtalt kom der også på denne tid tilflyttere fra Østkysten til Julianehåb syd-distrikt. Jeg husker, hvordan en østgrønlander en dag pludselig stod i vores lille spise-stue, og da han så sig selv i spejlet over buffeten, udtrykte han højlydt sin forbavselse og forundring. Han troede, at det var et stykke is sat på højkant.

En anden gang kom en østgrønlander på besøg og forlystede os med at spille på sin tromme. I 1963 traf jeg i Kungmiut ved Angmagssalik en gammel østgrønlanderinde, der havde tilbragt en del af sin barndom i Nanortalik. Hun var omkring 85 år og hed *Emilie Boassen*, enke efter kateket Boassen. Jeg talte med hende, og hun forsikrede, at hun kunne huske mig som dreng ved Nanortalik. Senere fik jeg af pastor *Karl Chemnitz* oplyst, at da overkateket *Isak Lund* havde været på rejse i Kap Farvel distriktet (hvor han i øvrigt et år havde været kateket ved Itivdleq – en nu nedlagt boplads på Eggersøen – den allersydligste del af Grønland), havde Isak Lunds kone pludselig hørt en klynken og gråd fra en lille fangsthytte, og da de gik derind, sad der en lille pige på 5–6 eller 7 år, der var blevet efterladt her med en pose tørrede angmagssætter. Hun havde sammen med sin mor og andre været på en konebådsrejse fra Østkysten for at handle på Vestkysten, og da moderen, som var enke, døde, og barnet således ikke havde nogen forsørger, og formentlig også fordi det var en pige, frigjorde man sig simpelthen for hende ved at sætte hende ud og overlade hende til sin skæbne. Isak Lund tog hende til sig som plejedatter. Hun blev døbt Louise Emilie uden efternavn. Hun blev 1894 konfirmeret af pastor *Frantzen* sammen med Isak Lunds datter *Judithe Lund*, der i øvrigt også har bekræftet ovenstående. Judithe lever nu på et alderdomshjem i Gentofte kommune, efter at hun lige fra sin ungdom har været knyttet til senere provst *Frederik Balle* og hans familie.

Nanortalik 1899.

Foto: Bohlmann.

Emilie Boassen var nu kommet hjem til Østkysten igen, som hun for henved 80 år siden havde forladt.

Den eneste danske familie, der levede ved Nanortalik, var bestyreren og hans kone og børn, sådan var det også i mange år efter, at mine forældre var taget fra Nanortalik. Imidlertid boede der her en grønlandsk familie, som blev en af vore allerbedste venner. Det var den allerede omtalte overkateket Isak Lund, gift med *Nathalia, Thale*, som vi kaldte hende. Hun var søster til den kendte *Johannes Hansen, Hans-êrak*, bådføreren på konebådsekspeditionen til Angmagssalik i 1884–85, og i øvrigt efterkommer af *Anders Olsen*, Julianehåbs grundlægger. Hun havde været i Danmark for at uddanne sig til jordemoder. Hun forstod dansk, men talte det nødig, medens Isak Lund forstod dansk, men ikke talte det. De havde 5 børn, hvoraf den ene blev Grønlands nationaldigter *Henrik Lund* ved Narssak. To af døtrene, *Judithe* og *Mathilde Sørensen* f. Lund, lever endnu. Mathilde bor stadig i forældrenes gamle hus i Nanortalik. Isak Lund, som med sit markante udseende kunne minde om Tolstoj, var en begavet og levende interesseret personlighed, og når han med familie

Dagligstuen i bestyrelsboligen i Nanortalik.

Foto: Bohlmann, 1899.

kom i vores hjem – ligesom vi kom i deres hjem – lyttede Isak Lund meget opmærksomt til, når far på dansk og grønlandsk gav ham grundig orientering om de udenrigspolitiske forhold, om bokseropstanden i Kina, kejser Wilhelms provokerende optræden og om Boerkrigen, når disse begivenheder som et fjernt ekko kom til os fra den store verden, – og jeg lyttede også.

En dag opdagede jeg i butikken et opslag med en tegning af en ballon. Det drejede sig om *Andrés* tragiske ballonfærd i 1897. Fangerne blev opfordret til at holde skarpt udkig efter eventuelle rester af en ballon, og for sådanne oplysninger blev der stillet dusører i udsigt. Resterne efter den svenske ballonfærd blev dog først fundet i 1930 nord for Spitzbergen.

Min far måtte selv klare indhandling, butik og regnskaber foruden tilsyn med alt forefaldende arbejde, og han havde ingen assistent eller kvalificeret medhjælper. I sommeren 1901 blev min søster *Ragnhild* født.

Foruden Isak Lund og hans familie boede ved Nanortalik også to gamle frøkener *Sofie* og *Elisa Lytzen*. De var døtre af den danske kirurg og senere bestyrer af Nanortalik *Johannes Lytzen* og hans kone, en grønlanderinde. Disse to damer, der

*Familien Bugge med kok og kiovak.
I baggrunden ses det gamle kapel.*

Foto: Bohlmann, 1899.

begge talte flydende dansk og grønlandsk, havde aldrig været i Danmark og havde tilbragt det meste af deres liv ved Nanortalik. Det var to originaler, der af kommandør *Gustav Holm* og personalhistorikeren dr. *Louis Bobé* ved deres død fik en betydelig omtale i Det grønlandske Selskabs årsskrift. De hørte ganske simpelt med til det gamle Nanortalik, hvor faderen havde boet fra 1850 til sin død 1863, og moderen til sin død i 1884. I deres lille hus ved stranden bar stuerne præg af en svunden fortid, som gav en ganske særlig atmosfære. Over sofaen hang billedet af deres farfar, generalmajor, kammerherre *Hans Staal Lytzen*, med kommandørkorset og tapperhedsmedalje for 2. april 1801. De ernærede sig ved skindsyning og lignende. Tante Ugle, som vi kaldte frøken Sofie, var energisk og dygtig, passede de meteorologiske observationer og havde været kommandør Gustav Holm til uvurderlig nytte, da han i 1883 kom til Nanortalik for at overvintre og planlægge den berømte konebåds-ekspedition til Østgrønland det påfølgende år. Tante Lise husker jeg bedst, når hun stod i køkkenet og brændte kaffe, og det syntes jeg altid, hun gjorde. For os børn var det en oplevelse at komme på besøg i det hvide hus ved det yderste hav. De var begge et stykke levende historie fra det gamle Nanortalik.

Senere kom det lille hus for en tid til at virke som et yderst beskedent sygehus, og efter hvad dr. *Laurent-Christensen* har oplyst, var grønlanderne så sent som i fyrerne noget betænkelige ved at lade sig indlægge her, da de mente, at de gamle frøkenener gik igen.

Oplivende var det, når der om sommeren kom besøg. I den første tid var det ofte de herrnhutiske missionærer, der aflagde besøg, når de var på gennemrejse til mis-

Foto: Schärf, 1899.

*Herrnhuternes menighed samlet foran kirken i Frederiksdal.
T. h. missionærboligen. Blandt grønlænderne ses stående f. v. missionærerne Hinz,
Riegel, Schärf og yderst t. h. Bohlmann. De to sidste med familie.*

sionsstationerne, hvoraf der var 3 i distriktet, nemlig ved Lichtenau, Igdlorpait og sydligst helt nede i Kap Farvel distriktet pladsen Frederiksdal. De var altid meget velkomne. Jeg husker tydeligt, at jeg en dag, de kom, stillede mig op i gården med et dannebrogflag og begyndte at synge: „Når tysken kommer her, beklager jeg enhver“. Men jeg kom ikke meget videre, før min mor fik stoppet mig.

De talte grønlandsk med deres egen accent og udtale af bogstavet k (kra), og da missionæren spurgte mig på grønlandsk, hvad jeg hed, ved at sige kanok aterkapit med udprægede k-lyde i stedet for med kra-lyden qanoq aterqarpit, syntes barnepigen og jeg, at det lød meget pudsigt. De var forresten dygtige fotografer, og flere af deres fotografier giver os idag god besked om forholdene dengang, hvor fotografering endnu var ret sjældent i Grønland.

Da de forlod Grønland i 1900, blev de ved Frederiksdal afløst af missionær Frederik Balle. Han var dengang ugift og havde fået en lærer Pedersen med til hjælp. De 40 østgrønlandere, som Balle døbte, var de sidste, der kom fra Østkysten. Missionær Balle, som sammen med Pedersen roede i kajak fra Frederiksdal til Nanortalik, var en ung sportstrænet mand, der talte flydende grønlandsk. Stor var begejstringen

*Hundreder af kajakker tager afsked med herrnhuterne.
Lichtenau. 5. august 1900.*

Foto: Hinz.

blandt stedets drenge, da Balle en formiddag arrangerede idrætsøvelser på den store plads mellem husene ved bestyrerboligen. Det var noget ganske nyt og spændende.

Pastor *Frantzen* fra Julianehåb kom også til Nanortalik for at holde konfirmation. Han skulle så bagefter til kaffe hos en af fangerne, men da han var meget svær, kunne han ikke komme igennem den snævre husgang. Man klarede problemet ved ganske simpelt at tage vinduet ud af hytten, så han ad denne vej kunne komme ind til kaffen.

Den gamle pastor *Jens Anton Chemnitz* – faderen til pastor *Karl Chemnitz* – kom også på besøg fra Frederiksdal. Jeg husker tydeligt *Jensêrak* som en lille dreng med krøllet hår. Når lægen, dr. Meldorf, kom fra Julianehåb med konebåd, måtte kuppet indrettes til konsultationsrum, hvortil de måtte slæbe de mange kister med medikamenter m. m. Der var ingen skibe, der anløb Nanortalik. Men når galeasen *Emma* fra Julianehåb kom sejlen ned igennem sundet ved Sermersøk nord for Nanortalik, blev der jubel på stedet, akkurat som når der ved kolonierne blev råbt skib – umiarssuit. Det betød friske forsyninger. Fartøjsføreren som galeasens kaptajn blev behørigt bænket, trakteret og pumpet for koloninyt.

Hvordan kunne man nu tage imod disse gæster, for bestyrerboligen omfattede kun 3 værelser og køkken. Ved den store plads lå imidlertid et såkaldt mandskabshus, og dér blev indrettet et udmærket gæsteværelse. Det sidste år måtte vi dog undvære det, da vor lærerinde blev installeret her. Af hjælp havde vi en kok, det var *David Abelsen* – far til senere kommunerådsformand *Jakob Abelsen*. Desuden havde vi en pige – dengang hed det nu tjenerinde. Endelig havde vi også en gedehyrde – gedepasser – der ikke alene passede de mange geder, men også 25 høns og duer. Vi fik rigeligt med mælk, æg og bedekød, det sidste dog kun ved festlige lejligheder. Af vildt fik vi harer og masser af ryper, hvoraf en stor del blev henkogt. Haven gav os rigeligt med grøntsager, så hvad maden angik, led vi ingen nød.

Som regel kom foråret tidligt, men samtidig kom også storisen med tåge og kulde. Belysningen var udelukkende tranlamper og stearinlys. Brændsel fik vi fra skovene i Tasermiutfjorden. Der blev hos os kun fyret med dejligt birkebrænde, også i bageriet. Det var et festligt syn, når konebådene kom sejlene inde fra fjorden smykket med hele små birketræer. Men det var rovdrift.

Det var en meget stor oplevelse for os, da vi i september 1900 blev inviteret til fest i Julianehåb i anledning af kolonibestyrer *Brummerstedts* 25-års jubilæum, idet han samtidig holdt sin svoger, assistent *Lauritz Mathiesens* bryllup med frøken *Hutzen* (fru *Sehesteds* forældre). Mathiesen var en brøder til fru Brummerstedt.

Brylluppet fandt sted den 4. september samtidig med, at sejlskibet *Nordlyset* lå på havnen. Skibet skulle blandt andre føre de 4 tyske brødremissionærer med familier hjem til Danmark, efter at brødremenighedens øverste ledelse efter aftale med kirkeministeriet havde besluttet i dette år at trække alle sine missionærer hjem og overlade de grønlandske menigheder, som de hidtil havde betjent, til den danske kirkes omsorg.

Brødremenighedens arbejde var begyndt i 1733, da grev von *Zinzendorf* havde udkastet den tanke, at nogle af brødremenighedens missionærer skulle drage til Grønland for at hjælpe Hans Egede. Kongen gav dem ved afrejsen en anbefalingsskrivelse, hvori han betegner dem som „christelige og redelige folk og tømmermænd af profession, der alene af kærlighed til at tjene Gud iblandt grønlænderne og for så vidt landet at bebygge frivilligt har påtaget sig denne rejse.“

Det første sted blev som bekendt *Ny Herrnhut* ved Godthåb. I syddistriktet blev *Lichtenau* først anlagt 1774. Her virkede de i godt 125 år. *Frederiksdal* blev anlagt i 1824. Tømmeret til bygningerne, som kom fra Danmark til Julianehåb, blev fragtet den lange vej ned til Kap Farvel distriktet pr. konebåd. Den sidste station *Igdlorpait* blev anlagt i 1864. Det var naturskønne steder, de tyske missionærer valgte til deres stationer. Det var også karakteristisk, at der ved disse steder ikke var mulighed for havne. De valgte fortrinsvis steder, hvor konebåden let kunne lægge til og trækkes i land.

Flænsende kvinder ved Nanortalik.

Foto: Bendixen, 20. august 1919.

Der er ingen tvivl om, at brødremissionens arbejde netop i Julianehåb distrikt fik sin særlige betydning. I 1899 talte således den herrnhutiske menighed 1214 medlemmer, medens den „danske“ menighed talte 1406. Det var forståeligt og naturligt, at der i Lichtenau i august blev holdt en storslået afskedsgudstjeneste, hvor missionær *Riegel* talte i det fri, da der ikke var plads i kirken. Et fotografi taget den 5. august 1900 viser en hel flåde på over 100 kajaker, der tog afsked. Blandt kajakroerne i denne armada af kajaker finder man foruden missionær *Zucher* også pastor Balle.

Trods denne egentlige afskedsfest med brødremenighedens mission var der alligevel strømmet mange menighedsmedlemmer til Julianehåb for også der at tage en sidste afsked. Jeg husker, hvordan flere af disse grønlandere, der var kommet helt nede fra egnen ved Frederiksdal, ikke havde tilstrækkeligt med teltplads men klarede sig ved at vende konebåden på land, således at de her i striber kunne overnatte under konebåden i læ mod regn og blæst. Det øsregnede, kan jeg tydeligt erindre.

Ved Julianehåb var der i disse dage i alt samlet 27 voksne europæere (sådan udtrykte man det dengang) foruden børn. Der var ud over de 4 tyske missionærer ikke færre end 3 danske missionærer, – således benævnedes man også dengang de danske præster. Pastor Frantzen skulle hjemgå, medens hans afløser missionær *Vibæk* netop

var kommet. Hos ham var vi på besøg og så her for første gang lysbilleder fra Grønland. Han havde også bestilt en fonograf for med den at optage „hedningernes“ mærkelige dialekt, hvorefter valserne skulle sendes hjem til en eller anden professor, skriver min mor i et af sine breve. (Det har formodentlig været til *William Thalbitzer*, som netop i 1900–01 foretog sine første videnskabelige undersøgelser i Vest- og Østgrønland). Endelig var også pastor Balle kommet til Julianehåb fra Frederiksdal.

Det blev en fest ved Julianehåb, som man dengang omtalte som den største, der havde været i landet. Særlig kan jeg husk det flagsmykkede sejlskib Nordlyset, som om aftenen sørgede for et pragtfuldt fyrværkeri. Det talte befolkningen om i mange år.

Da vi den 11. september om morgenen skulle rejse tilbage til Nanortalik med konebåd, gled samtidig Nordlyset ud af havnen under kanon- og bøssesalut, og ind imellem spillede medlemmer af den gamle herrnhutiske menighed koralerne „Vor Gud han er så fast en borg“, „Nu hviler mark og enge“ og andre. Konebåde og et utal af kajakker fulgte skibet et stykke på vej for at bringe de bortrejsende en sidste hilsen og tak.

Ved herrnhuternes bortrejse i det sidste år af det nittende århundrede var en ny epoke begyndt for store dele af befolkningen syd for Julianehåb, hvor herrnhuterne i så mange år havde præget udviklingen. Nu forestod en ny kirkeform og en ændret skolegang, hvis virkninger først en senere tid kunne mærke.

Da min far i 1903 blev udnævnt til kolonibestyrer ved Godthåb, tog vi fra Nanortalik og sejlede med jagten *Mathilde* fra Julianehåb til Godthåb med hele familien – far og mor og 4 børn, lærerinde, tjenerinde – og en kalv, geder og høns. Rejsen tog en måneds tid.

Vi havde tilbragt fire dejlige år ved Nanortalik, som mine forældre ofte med glæde talte om, og som siden også for os børn kom til at stå som nogle af de bedste barndoms minder, vi havde haft i Grønland.

Personliste

Balle, Nikolaj Frederik Severin, f. 1871 – d. 1939, missionær, førstepræst, provst. (Bl. a. ved Frederiksdal 1900, Lichtenau 1901–04).

Bentzen, Regnar Vilhelm Gerhard, f. 1869 – d. 1950, distriktslæge.

Boassen, Louise Emilie, f. i Østgrønland ca. 1880 – d. 1966 i Kungmiut; gift med kateket Boassen, som for længst er død.

Brummerstedt, Conrad Poul Emil, f. 1857 – d. 1939, kolonibestyrer, gift med *Anna Johanne Kathrine Mathiesen*, f. 1865 – d. 1932.

Bugge, Konrad Olsen, f. 1862 – d. 1937, kolonibestyrer, Nanortalik 1895–96 og 1899–1903, gift med Hedevig Clausen, f. 1873 – d. 1937. Børn: *Sigrid Bugge*, f. 1891 –, gift med kaptajn *Niels Christian Vestmar*, f. 1880 – d. 1951. *Georg Nicolai Bugge*, f. 1892 –, kontorchef. *Aage Bugge*, f. 1896 –, provst. *Ragnhild Bugge*, f. 1901 – d. 1962, g. m. redaktør *Kristoffer Lyngé*, f. 1894 – d. 1967.

- Chemnitz, Jens Anton Barsilai Ignatius*, f. 1853 – d. 1929, overkateket, førstepræst (bl. a. v. Lichtenau 1900, Frederiksdal 1901–12, Lichtenau 1912–29).
- Chemnitz, Jens Andreas Lars*, f. 1891 – d. 1966, førstepræst.
- Chemnitz, Karl Johan Pavia*, f. 1884 – d. 1965, førstepræst.
- Fogdal, Hansine Kristine* (forældre: landmand Lauc Iversen Fogdal og Elisabeth Kristine Nielsen), f. 25. juni 1867 i Braabæk, Aller ved Christiansfeld – d. 18. oktober 1896 i Lichtenau. Hun rejste til Grønland med Hvidbjørnen, der forliste i april 1895, og blev gift den 9. maj 1895 med *Johannes Hinz*, f. 1866 – d. 1964, missionær i Lichtenau 1894–1900. Hinz indgik i 1898 nyt ægteskab med M. Henzel. (Om Hansine Hinz-Fogdals oplevelser foreligger der en særdeles interessant bog ved H. G. Schneider: *Eine Magd des Herren*. Lebensbild Hansine Hinz-Fogdals, Verlag der Missionsbuchhandlung, Herrnhut, 1927, 143 s., die 5. Auflage. Første udgave 1898. Bogen giver bl. a. en skildring af »Hvidbjørnen« forlis.
- Frandsen, Niels Peter Johannes*, f. 1862 – d. 1920, kolonibestyrer, Nanortalik 1896–99.
- Frantzen, Poul Moth Thestrup Engberg*, f. 1864 – d. 1934, missionær, sognepræst.
- Hastrup, Oluf*, f. 1875 – d. 1933, kolonibestyrer.
- Hørring, Hugo Egmont*, f. 1842 – d. 1909, direktør for KGH 1882–89, senere indenrigsminister.
- Isak* (ingen efternavn), f. 1866 – d. 1903, gedehyrde hos missionærerne Schärf og Riegel ved Igdlorpait fra ca. 1890–1900.
- Laurent-Christensen, Aksel*, f. 1895 – d. 1968, distriktslæge.
- Lund, Isak*, f. 1849 – d. 1920, overkateket, g. m. *Nathalia (Thale) Hansen*, f. 1846 – d. 1919, søster til *Johannes Hansen (Hansérak)*. Hun blev under et toårigt ophold i København uddannet som jordemoder på den kgl. Fødselstiftelse i Amaliegade (Frederiks Hospital). Børn: *Henrik Lund*, f. 1875 – d. 1948, førstepræst, digter. *Judithe Lund*, f. 1879 –. *Mathilde Lund*, f. 1881 –, g. m. Sørensen, der er død.
- Lützen, Edvard Ægidius*, f. 1857 – d. 1936, missionær, senere sognepræst, g. m. *Emilie Birgitte Clausen*, f. 1864 – d. 1924.
- Lytzen, Johannes Haberdorff*, kirurg og bestyrer, f. 1803 – d. 1863, g. m. *Tabitha Lovise Brandt*, f. 1813 – d. 1884, datter af assistent Brandt og pige Tabitha. Nanortalik 1850–1863. Døtre: *Sofie Lytzen*, f. 1842 – d. 1916 i Nanortalik, og *Elise Lytzen*, f. 1848 – d. 1916 i Nanortalik.
- Mathiesen, Carl Peter Lauritz*, f. 1867 – d. 1947, kolonibestyrer, Nanortalik 1903–08, 1910–12 og 1915–27, g. m. *Eva Sophie Hutzen*, f. 1873 – d. 1948. Datter: *Olga Elisabeth Mathiesen*, f. 1906 –, g. m. kæmner *Jørgen Michael Sehested*, f. 1908 –.
- Meldorf, Gustav Axel Nielsen*, f. 1866 – d. 1912, distriktslæge.
- Riegel, Adolf*, f. 1845 – d. 1918, missionær ved brødremenigheden i Grønland 1874–1900, bl. a. ved Lichtenau, Igdlorpait og Frederiksdal.
- Ringsted, Carl*, f. 1863 – d. efterår 1896 (forlist med Castor), kolonibestyrer. Nanortalik 1893–95.
- Schärf, Emil Albert*, f. 1855 – d. 1917, missionær ved brødremenigheden i Grønland 1885–1899 (Igdlorpait og Frederiksdal). Han var født i Silo i Kaplandet, hvor hans fader, der var født i England, var missionær. Faderen var i øvrigt gift med datteren af den første svenske herrnhutermisionær *Hans Peter Halbeck*, Malmø. Albert Schärf tog i 1900 som missionær til sin hjemstavn i den østlige del af Kapkolonien, hvor han døde. Hans hustru *Anna Schütz*, f. 1864 – døde 1946, efter at hun i 1945 var flyttet fra Sachsen til Bad-Boll i nærheden af Stuttgart, hvor hendes datter fhv. missionær frøken *Else Schärf*, f. 1892, nu lever. Fra hende stammer disse oplysninger.
- Stephensen, Hannes Peter*, f. 1833 – d. 1908, direktør for KGH 1890–1902.
- Vibæk, Poul Hansen* (navneforandring fra *Sørensen* 1905), f. 1864 – d. 1935, missionær og senere sognepræst.

Fra Archiv der Brüder-Unität i Herrnhut har jeg indhentet nedenstående oplysninger:

*Die letzten Herrnhuter Missionare im Grönländischen Distrikt
Julianehaab 1899/1900*

Im Distrikt Julianehaab lagen die Herrnhutischen Missions-Stationen Lichtenau, Igdlorpaid und Friedrichthal. Drei weitere Herrnhuter Missionsstationen befanden sich sehr viel weiter nördlich in andern Distrikten.

Nach dem gedruckten Jahresbericht über das Missionswerk der Brüdergemeine, der als Beilage zum September-Heft des »Missionsblattes der Brüdergemeine« 1899 erschien, waren die genannten Missionsstationen um Mitte des Jahres 1899 folgendermaßen besetzt:

Lichtenau: Johannes Hinz.

Igdlorpaid: Adolf Riegel als Präses, d. h. Superintendent der Mission der Brüdergemeine in Grönland.
Friedrichsthal: Paul Zucher.

Ernst Bohlmann.

z. Zt. auf Urlaub in Europa: Emil Albert Schärf (der sonst in Friedrichsthal mit Bohlmann arbeitete, wo jetzt Zucher ihn vertrat, der eigentlich mit Hinz in Lichtenau stationiert war).

Um Mitte 1900 befanden sich die oben genannten Hinz, Riegel, Zucher und Bohlmann noch in Grönland, doch schon im Begriff, abzureisen. Am 8. Juli 1900 wurde die Station Friedrichsthal durch Br. Zucher an Pastor Balle übergeben, und am 5. August war die Übergabe von Lichtenau und Igdlorpaid in Anwesenheit der 4 letzten Grönland-Missionare der Brüdergemeine: Riegel, Bohlmann, Zucher und Hinz. Am 11. September ging das Schiff ab, das diese letzten Herrnhuter Missionare nach Europa mitnahm. Die Übergabe der nördlichen Stationen und Abreise der dortigen Missionare war schon eher im Juni erfolgt. (Vgl. dazu den Bericht: »Unser Abschied von Grönland« im Missionsblatt der Brüdergemeine, Jg 1900, Heft 12, S. 377-405).

Personalien der oben genannten Grönland-Missionare:

Hinz, Johannes Ludwig. Geb. 3.6.1866 Lindenwald, Kreis Wirsitz, Prov. Posen. Missionar in Grönland 1894-1900. Missionar in Alaska 1901-1926. Ruhestand in Nord-Amerika.

Riegel, Adolf. Geb. 2.2.1845 in Stettin (Pommern). Gest. 8.2.1918 in Christiansfeld (Nordschleswig). Missionar in Grönland 1874-1900. Ruhestand in Deutschland.

Zucher, Ernst Paul. Geb. 17.1.1859 Bertholdsdorf b. Reichenbach (in Schlesien). Gest. 6.10.1934 Gnadenfrei b. Reichenbach (Schl.) Missionar in Grönland 1888-1900. Missionar in Alaska 1901-1908. Ca. 1908-1911 Missionsvertreter in Deutschland u. d. Ca. 1913-1918 Prediger i. d. deutschen Brüdergemeine in Polen. Ruhestand in Gnadenfrei.

Bohlmann, Ernst Adolf. Geb. 2.3.1864 Kapern, Krs. Dannenberg, Hannover. Gest. 24.4.1945 Kleinwelka b. Bautzen an den Folgen eines Schusses, den er bei der militärischen Besetzung des Ortes erhalten. Missionar in Grönland 1892-1900. Missionar in Labrador 1901-1921. Ruhestand in Deutschland (Kleinwelka?).

Schärf, Emil Albert. Geb. 11.6.1852 in Silo (Shiloh), Herrnhuter Missions-Stationen im Osten der Kapkolonie unweit des Key-Flusses. Gest. 27.8.1917 in Engotini, Herrnhuter Missions-Stationen nahe bei Silo. Missionar in Grönland 1885-1899 (dann Urlaub). Missionar in Südafrika-Ost 1900-1917.

Das *Sterbe-Datum von Johannes Hinz* fehlt in den hiesigen Personal-Akten. Schon im ersten Weltkrieg ging infolge der Einschließung Deutschlands die Leitung der Missions-Arbeit in Alaska von Herrnhut über auf die Moravian Church in the U.S.A. mit Sitz in Bethlehem, Pa. Joh. Hinz lebte daher im Ruhestande in U.S.A., anfangs in Springfield; seine »Grammar and Vocabulary of the Eskimo Language« (Bethlehem 1944) ist im Vorwort von ihm unterzeichnet in Excelsior, Minnesota, Febr. 44. Sein genaues Sterbe-Datum und - Ort jedenfalls zu erfragen bei: The Provincial Elders' Conference of the Moravian Church in America, 69 West Church Str., Bethlehem Pa., 18018 USA.

Herrnhut, 24. November 1966.

Herrn G. N. Bugge, Solvej 16, Holte, Dänemark.

Sehr geehrter Herr Bugge!

Herr Dr. Ernst Hinz, Zahnarzt in Oranienbaum, Straße des 7. Oktober Nr. 35. teilt uns in einem gestern eingetroffenen Briefe zur Weitergabe an Sie mit, daß sein Vater, *Missionar Johannes Hinz am 1. Febr. 1964 in Excelsior (Minnesota) im 98. Lebensjahr gestorben ist.*

Mit ergebenem Gruß

Ihr

Fräger.

Archiv der Brüder-Unität.